

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU ANABİLİM DALI

MEHMET NURİ YOZGADI'NİN HAYATI VE HUKUK-U EMVAT ADLI
RİSALESİNİN TERCÜMESİ VE SADELEŞTİRMESİ

Bitirme Ödevi

Danışman

Prof. Dr. Kemal Yıldız

Hazırlayan

Ayşe Aktaş

İstanbul, 2013

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
GİRİŞ	3
BİRİNCİ BÖLÜM	
Mehmet Nuri Yozgadi'nin Hayatı	3
İKİNCİ BÖLÜM	
Hukuk-u Emvat Adlı Risalenin Tercümesi ve Sadeleştirmesi.....	4
SONUÇ.....	33
BİBLİYOGRAFYA	34

GİRİŞ

Ölü haklarıyla ilgili Arapça literatürde mebzul miktarda çalışma olduğu halde, Türkçe yazılmış kapsamlı kitaplara rastlanılmamaktadır. İşte Yozgatlı Mehmet Nuri Efendi'nin Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bu risalesi bu ihtiyaca binaen yazılmış bir risaledir. Risale bir mukaddime ve on iki bölümden oluşmaktadır. Mukaddime de techiz, tekfin ve kabir ziyaretinin keyfiyetinden bahsedilmektedir. Diğer on iki bölümdeyse sırasıyla şu konular ele alınmaktadır. Yalnız tövbeyle affedilebilecek ve affedilemeyecek günahlar, Allah haklarından olup yapılmayıp terk edilen ibadetlerin nasıl kaza edileceği, yeminin kısımları, kul hakları, farz ve vacip olan ibadetlerin kazası ve kaza edemediği zaman derece itibariyle vasiyet etmenin yolları, vasiyetin kısımları, vasiyetin bidatleri, açıklanan şartlara riayet edenlerin mükâfatları ve duanın kabul şartlarıdır. Günümüz Türkçesine aktarılıp değerlendirilecek olan bu çalışmayla birlikte hem müellifin hem de hacmi küçük telifin tanıtımına katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEHMET NURİ YOZGADI¹'NİN HAYATI

“Mehmet Nuri Yozgadi 1863 yılında Yozgat’ın Büyükincirli köyünde doğmuştur. Babası İbrahimoğullarından Ali Efendidir. Mehmet Nuri Hacı Bektaş rüştiyesini başarı ile bitirdikten sonra imam hatip olarak köyünden ayrılır.”² Kendisi Yozgat’ın meşhur şairlerindedir. “Şiirlerini bir defterinde toplayan Mehmet Nuri aruz ve hece veznini kullanarak tertip ettiği bu şiir defterini çocuklarına bırakmıştır.”³ Mehmet Nuri Yozgadi Bozok Lisesi din dersleri muallimi görevinde bulunmuştur. 1922 yılında vefat etmiştir. Şiirlerinden bir bölüm şöyledir:

Nefs ile yandı canım ya ilahi kıl meded ben fakir-i natüvanım ya İlahi kıl meded

Bir kelam için müdam dil bülbülü eyler neva söylemez gonca dehanım ya İlahi kıl meded

Olmuşam mecnunu bir kere visaliyle n’olur lutf ede Leyla civanım ya İlahi kıl meded

Düşmüşem bu gurbete yardan oldum baid gurbetin vara cananım ya İlahi kıl meded

Firkat-i dildar ile nuri kulun der subh u şam artmasın böyle figanım ya İlahi kıl meded

¹ Adı geçen şahıs hakkında çok fazla malumat yoktur. Bulunan bu bilgiler bu risalenin müellifinin risalesini yazdığı yıllar aynı yıllarda olduğu için bu risalenin müellifi olan Mehmet Nuri Yozgadi'nin hayatıyla ilgili bilgiler olması ihtimalinden dolayı bu bilgiler verilmiştir.

² <http://www.turktores.com/viewtopic.php?f=58&t=927&sid=aa258d56c6598504bfa555a303a06ca3&start=10>

³ <http://www.turktores.com/viewtopic.php?f=58&t=927&sid=aa258d56c6598504bfa555a303a06ca3&start=10>

İKİNCİ BÖLÜM

HUKUK-U EMVAT ADLI RİSALENİN SADELEŞTİRMESİ

ÖLÜ HAKLARI

Eser Mehmet Nuri Yozgadi Bozok Lisesi din dersleri muallimi. Bu risalede " كل نفس ذائقة الموت " ayeti celilesi gereğince ölüm acısını tadacak akıl sahiplerinden her mükellefin bilmesi gereken konular tam bir itinayla yazılmıştır.

İMAMLARA UYARI

Evet, biz her şeyde noksan davrandığımızı itiraf etmeliyiz. Maddi vasitalardan kat-i nazar edip maneviyata özellikle de ölü haklarıyla alakalı Arapça yazılan ve kütüphanelerimizi dolduran ciltlerce kitap olduğu halde bugün elimizde ölü haklarıyla ilgili meseleleri hakkıyla açıklayacak bir kitap bulunmamaktadır. Teğhiz ve tekfin, Allah hakları, kul hakları, vasiyet etme ve vasiyet etmeme durumunda ıskat-ı salât ve kefareti, yemin, oruç fidyesi, oruç kefareti ve kazaya kalan oruçların ne suretle devir olunacağı, ölünün defninden önce ve sonra Kur'an ve dua okuma, mevlit okuma, yemek yedirme, tövbe etme, ölüm döşeginde olan kişiyi ziyarete gelenlerin vazifeleri gibi konuları içeren Türkçe yazılmış bir kitap görülmedi.

Şer-i meseleleri araştırmaya mukadder olmayan bazı mahalle ve köy imamaları ve özellikle zamanımızdaki müderris ve âlim geçinenlerin birçoğu da bu gibi meseleleri araştırarak şeriata uygun bir şekilde ölünün haklarını korumaya tenezzül etmedikleri görülmektedir.

Bu yüzden hali hazırda bulunan kimselerin etmiş oldukları vasiyetlerin dahi yerine getirilmediği görülmektedir. Ve birtakım helal ve haramı ayırt edemeyen görünürde meslek-i ilmiye adı altında bu suretle geçinen yiyicilerin yemelerine maruz kaldığı ve çok kere de bu karışıklıktan istifade ederek yetimlerin malları ölünün vasiyeti yokken boş yere satılarak sadece bir görenden ibaret olmak üzere birkaç imam ve fukaranın toplanmasıyla ıskat-ı salât yoluyla umumi bir devir⁴ yapılarak mevcut parayı aralarında gelişi güzel bir taksim yapmalarının ne kadar hatalı olduğu bu risalede anlatılacaktır. Maksadımız yanlış anlaşılmasın. Vefat edenlere ıskat-ı salât, yemin kefareti, oruç gibi hayır ve hasenat

⁴ İskat-ı salât devrinin nasıl yapılacağı bu konuyla ilgili olan bölümde gelecektir.

yapılmasın demek olmayıp ancak şeriata uygun bir şekilde bu risalede açıklandığı gibi hareket edilsin demektir.

Ancak bu küçük kitabı yazmaktan yegâne maksat ve emelimiz “Her nefis ölümü tadacaktır” ayetince ölüm acısını tadacak her nefis için özellikle akıl sahiplerinden mükellef geçinen zatları manevi mesuliyetden kurtarmanın yolunu göstermektir. Bu mukaddimeden değerli okuyucuya uyarımız dünyadan göçen ölümlerimizin haklarına riayet edilmediği durumda hem ölü borçlu hem de alanların aldığı para helal olmadığı görülmekle her iki cihette de muavenet, ölümlerin ve dirilerin hukukunu korumak bir takım görenek olarak almış olduğumuz kötü adetleri terk ettirmektir.

Sermayenin azlığıyla beraber sebepler ve bazı vesileler dolayısıyla bir hizmet olur ümidiyle bu ufak kitabı yazmak mecburiyetini hissettim. Başlıca emelim ancak din kardeşlerimin hayır duasıdır. Tevfik Allah’tandır.

17 Haziran 1340 Muallim Mehmet Nuri

RİSALENİN KAYNAKLARI

- 1-İbn Abidin
 - 2-Damat
 - 3-Halebî
 - 4-Merakıl Felah
 - 5- İmam Birgivi’nin Celai’l kulubu ve vasiyetnamesi
 - 6-Şerhi Kadı Zade
 - 7-Hacı Zihni Efendi’nin Eserleri
 - 8-Nazım Bey’in malumatı diniyesi
 - 9-Hadislerde Camiu’s Sağır’dan alınmıştır.
- Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla

MUKADDİME

Ölüm döşeginde olan kişiyi ziyaret etmek, techiz, tekfin, kabir ziyareti, ölümlere tasadduk.

1.Bölüm: Yalnız tövbeyle affolunabilecek günahlar ve affolunamayacak günahlar.

2.Bölüm: Allah haklarından olup terk edilen şer' en kaza edilmesi gereken amellerin nasıl kaza edileceği.

3.Bölüm: Yeminin kısımları

4.Bölüm: Kul hakları

5.Bölüm: Farz ve vacip olan amellerin kazası ve kaza edemediği surette derece itibariyle vasiyet etmenin yolları.

6.Bölüm: Üzerinde bulunan hakların hesaplanıp mallarından verilmesini vasiyet etmek, yetmediği zaman gurema taksimi hesabıyla nasıl taksim edileceği.

7.Bölüm: Vasiyetin kısımları

8.Bölüm: Vasiyetin bidatleri

9.Bölüm: Vasiyetin vasıfları

10.Bölüm: Devrin vasıfları

11.Bölüm: Bu açıklanan şartlara riayet edenlerin ahrette alacakları mükâfatlar.

12.Bölüm: Duanın kabul şartları.

ÖLÜM DÖŞEĞİNDE OLAN BİR KİŞİYİ ZİYARET ETMEK

Ölüm döşeginde olan bir kimsenin ziyaretine gittikten sonra hastanın ruh hallerini tetkik eden kişiye düşen vazifeler aşağıda gelecektir.

1-Rahatsızlığın sebebini sorup, Allah'ın izniyle şifa bulacağını söylemek ve teselli etmek.

2-Allah haklarından ve kul haklarından ne kadar borçlu ise bu konuyla ilgili olan bölümde açıklanan şartlara uygun olarak ayrı ayrı tayin ve tahdid ederek mallarından vasiyet etmesini ve Cenab-ı peygamber Efendimiz'inde ölüm döşegindeyken Ashabını toplayıp söylemiş olduğu mübarek sözleri hatırlatmayı da unutmaz.

3-“Allah kullarının tövbesini kabul eder ve günahlarını bağışlar”. Cenab-ı Allah şartlarına uygun kullarından tövbe edenlerin tövbelerini kabul eder ve günahlarını affeder. Yani günahları sebebiyle hak ettikleri azaplardan fazlu keremiyle vazgeçer. Misalindeki ayeti celile ile “günahından tövbe eden sanki o günahı işlememiş gibidir.” “Allah Teâlâ'nın korkusundan

dolayı ihlâslı bir şekilde tövbe eden insanlar sanki günah işlememiş gibidir.” Manasını ifade eden hadisi şerifleri ve diğer şer’i nassları aynen veya misalen okuyarak tövbe edip tövbekâr olmasını münasip bir dille söyler.

Tövbe ve istiğfarın ölüm getirmeyeceği hatta "اليغفر الله ما تقدم من ذنبك و ما تأخر" ayeti celilesi şanında nazil olan iki cihan güneşi Efendimiz (s.a.v) bile her gün yüz defa bir rivayete göre de yetmiş defa “سبحان الله العظيم و بحمده استغفر الله“ diyerek tövbe edip tövbekâr olduklarını da ilave eder.

4-Ölüm döşeğinde olan kişi kible tarafına sağ yanına yatırılır. Arkası üzerine yatırmak da caizdir. Fakat başı biraz kaldırılmalıdır. Bunlar meşakkatli olursa olduğu hal üzere bırakılır. Nedben veya vücuben kelime-i şahadet veya tevhid telkin edilir.⁵Fakat kişiye söyle söyle diye emretmez, hem de bir defa demesi yeterlidir. Ölüm döşeğinde olan kişinin yanında Yasin ve Rad suresini okumak mendubdur. "اقرأ على موتاكم يس" ölülerinize Yasin suresini okuyun hadisi şerifi buna işaret etmektedir. Ölüm döşeğindeki kişinin harareti varsa ağzına pamukla zenzem veya su vermek müstehaptır. Öldüğü zaman çenesi bağlanır gözü kapatılır ve ayakları uzatılır. Yıkancaya kadar Kur’an okunmaz defni için ne gerekiyorsa hemen temin edilir. Yıkamak, kefenlemek, cenaze namazını kılmak, cenazeyi götürmek ve kabre koymak hakkındaki meseleler fıkıh kitaplarında ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu yüzden burada tekrardan açıklama ihtiyacı hissedilmemiştir. Mümkün olduğu kadar yanında kadın ve çocuk bulundurulmamalıdır. O anda ölüm döşeğinde olan kişinin yanında iyi insanlar bulundurulmalı ve bu insanlar hastanın selameti ve şeytanın şerrinden korunması için dua etmelidirler. Ruhu çıktıktan sonra mevtanın etrafında üç veya yedi defa buhurdanlıkla koku dolaştırmak evladır. Öldükten sonra saç kesmek, koltuk altı temizliği yapmak, tırnak kesmek gibi şeyler yapılmaz.

5-Eğer gerekirse hasta duyacak kadar alçak bir sesle التواب لا اله الا هو الذي لا اله الا هو التواب " استغفر الله العظيم الكريم الذي لا اله الا هو التواب " Allah’ım benden buluşa girdiğim zamandan bu zamana kadar her ne kadar günah ve isyan sadır olduysa ben onların hepsinden tövbe ettim, yaptıklarına pişman oldum, bir daha yapmayacağıma kesin bir şekilde azmettim. Allah’a iman ettim, Allah’ın katından gelenlere de iman ettim, Allah’ın peygamberine de iman ettim, peygamberin getirdiklerine de iman ettim, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahret gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allah’tan olduğuna, ölümden sonra tekrar dirilmeye iman ettim, diyerek kelime-i şahadet getirir ve

⁵ Efendimiz(s.a.v) şöyle buyurmuştur. “Son sözü La ilahe illallah olan kişi cennete girer.” Dünyada son sözü la ilahe illallah olan mümin ya önce ya da azaptan sonra cennete girer.

tövbe eder. Tabi ki tövbekâr olmak sadece ölüm döşeğindeki kişiye mahsus bir şey değildir. Her mükellef açıklanan şekilde her gün akşam sabah tövbe etmesi bir görev olduğu gibi gereğine göre nikâhlarını da tazelemeleri gerekir. Nikâh tazeleme şöyle yapılır: Nikâhımda bulunan hanımımın nikâhında şüphe olduysa onun tarafından vekâlet ve kendi tarafımdan asaleten eski şekilde olduğu gibi aldım kabul ettim diyerek hazır bulunan cemaat içerisinde böylece nikâhlarını tazelerler. Fakat bir kere erkek hanımından nikâh tazelemek için vekâlet almalıdır. Bu şekilde nikâh tazelemek küçük şüpheler üzerine olabilse de kesin bir küfür kelimesinde veya talak vermek gibi bir halin vuku bulmasında böyle umumiyetle yapılan nikâh tazelemeyle hanımı helal olmaz.

TEÇHİZ⁶ VE TEKFİN

Bir kişinin vefatında teçhiz ve tekfin, borçlar ve vasiyeti ile varisler veresetinin miktarını güzelce belirledikten sonra şeriatın emrettiği gibi " تقديم الهم على المهم " en önemli olan şey önemli olana öncelenir. Kaidesi gereğince şu sıralamaya göre işlem yapar.

1-Sünnette⁷ göre cenazenin malından teçhiz ve tekfinle başlanır.⁸ Eğer mevtanın malı yoksa teçhiz ve tekfin üzerine nafakası vacip olanlara, bunlarda müflis ise, beytülmale, beytülmalde de para yoksa bütün Müslümanlar üzerine eğer bunlarda gayret edip yeterli miktarda bulup teçhiz ve tekfin yapmazlarsa bilenlerin hepsi günahkârdır.

2-Borçları ödenir.

3-Geçerli olan vasiyetleri yerine getirilir.

4-Varisler arasında malı taksim edilir.

İbn Abidin'in açıklamasına göre malda azlık verese de çokluk olsa veya mevcut olan malına karşılık borcu olsa kefen-i kifaye ile yani erkeklere iki kat kadınlara üç kat ile yetinilir.⁹ Kefen-i kifayeden fazlasını alacaklıların men etmeye hakları vardır. Hatta borçlu olan ölü için satıldığında kıymeti olan bir kefen varsa kadı onu satıp kefen-i kifaye ile ölüyü kefenlettirir geriye kalanı da alacaklılara verir. Durum böyleyken geçen tertibe riayet etmeksizin ölünün malından önce göreneğe uyup hatim yapmak ve kırkında mevlidi-i şerif evrad ve ezkar okutmak ve vefatının ilk Perşembe günü helva çaldırmak veya ölünün öldüğü

⁶ Teçhiz bütün Müslümanlar üzerine farzdır.

⁷ Kefende sünnet olan erkeklerde üç kat, kadınlarda beş kattır.

⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi almak isteyen fıkıh kitaplarına başvurabilir.

⁹ Bir de Kefen-i zaruret vardır ki: Erkek, kadın için ne bulunursa ona sarılarak defnetmektir.

gün veya haftasında veya kırkıncı gününde, ay ve sene başında yemek yedirmek gibi bir takım harcamalarda bulunmak şer' en sahih değildir. Eğer varisler anlatılan bu sıralamaya riayet etmeksizin gelişi güzel yaparlarsa kayıp olanın, küçüğün ve deli olanların hisselerini tazmin etmeleri gerekir.

DEFİNDEN SONRA TAZİYE

" من عزى مصابا فله " ve " ما من مؤمن يعزي اخاه بمصيبة الا كساه الله تعالى من حلل الكرامة يوم القيامة " ¹⁰

¹¹ hadisi şeriflerine göre kadın ve erkek için taziye müstehaptır. Taziye ölünün defninden sonra kendi evine bir defa olur. Ölünün akrabalarının hepsi taziye olunur. Zira cenabı Cafer ve Zeyd bin Harise'nin şahadetlerinde ashabı kiram geldiler Efendimiz (s.a.v)'i taziye ettiler. Taziye den kişi ölünün ailesine "hüküm Allah'ındır" Allah sizlere ömür versin gençlerinize rahmet ve sizlere sabrı cemil bol ecir ihsan buyursun, gibi sözler söyler. Üç gündün fazla- kayıp olmadıkça- taziye caiz değildir. Zira taziye devam ettikçe ölünün ailesinin elem ve kederleri artar. Mersiyehanların yani mersiye okuyucuların ölünün iyi vasıflarını sayarak ağlaması ve ölenin silah ve elbisesini ortaya atarak figan edilmesi cahiliye adetlerinden olduğu için yasaktır. Fıkıh kitaplarında açıklandığı üzere eğer ölü kendi üzerine ağlanmasını vasiyet ederse günahkâr olur. ¹² Yok, vasiyet etmeksizin yapılırsa günah ve vebal edendir. Zaten yasak olan da yüksek sesle ağlamaktır. Yoksa elinde olmadan, gözünden yaş gelmesinde günah yoktur. Hatta peygamber Efendimiz (s.a.v) oğlu İbrahim vefat ettiği zaman mübarek gözlerinde yaşlar aktığı esnada ashabı kiram sordular: Ağlamak yasak değil mi? Efendimiz (s.a.v) 'de şöyle cevap verdi: Kalp mahzun olur ve gözde ağlar buyurdular. İnsan mümkün olduğu kadar musibete karşı sabırlı olmalıdır.

KABİR ZİYARETİ

Defin ve ziyaret gibi sahih bir ihtiyaç olmadıkça mezarları çiğnemek günahdır. Hadis-i şerifte " لان يبطأ الرجل على جمرة خير من ان يبطأ على قبر " ateş koruna basmak kabre basmaktan ve kor üzerine oturmak mezar üzerine oturmaktan daha hayırlıdır. " كنت نهيتكم عن زيارة القبور الا فزوروا " İslam'ın başlarında kabir ziyaretini yasaklamış olsam da İslamiyet'in kuvvetlenmesinden ve cahiliye adetlerinin ortadan kalkmasına binaen ölülerinizi ziyaret ediniz. Zira kabri ziyaret etmek kalben tefekkür ve ibret

¹⁰ Bir mümin, bir felakete uğrayan din kardeşini taziye ederse Cenabı hak kıyamet gününde keramet halleri getirir.

¹¹ Bir felaketzedenin yardımına koşan bir mümine Cenab-ı Hak mükâfat ihsan eder.

¹² "Eğer bir kişi ehline öldükten sonra ağlamalarını vasiyet ederse ölünce onların ağlamalarından dolayı azap görür." İbn Abidin, cilt.1,s.633

nazarıyla bakmayı gerektirdiği gibi ahreti de düşündürür. Siz “ölülerinizi hayırla anın” hadisi şerifine göre ölen bir kardeşiniz hakkında kötü şeyler söylemeyiniz yani hayır ile yâd ediniz hadisince kabir ziyareti erkek olanlar için mutlak bir ifadedir. Her ne kadar bazı âlimler kadınlar için sahih değildir dediyse de doğru olan bir fitneye sebep vermedikçe kadınlarında ziyaret etmelerine ruhsat verildiğidir. Bu ziyaret yüksek sesle ağlamaksızın ibret almak, ölüye rahmet dilemek ve ruhuna okumak maksadıyla olursa caizdir. Eğer kabri ziyaret Cuma veya diğer mübarek günlerde olursa sevabı daha çoktur. Ulemadan Muhammed bin Vasi hazretleri diyor ki ölüler onları Perşembe günü, Cuma günü ve Cumartesi günü ziyaret edenleri bilirler. Ziyaretin adabı ziyaret edilecek kişinin ayak tarafından gelerek; *السلام عليكم دار قوم مؤمن و انا ان شاء الله بكم لاحقون* " ¹³ Bundan sonra ayaktayken dua eder. Oturmak isterse dünyadaki mertebesine göre uzak ve yakın olarak kible tarafına oturur. Sonra Fatıha suresini, Bakara suresinin önünü, Ayetel kürsiyi, Tekasür suresini, Amenerrasulüyü, Duha suresini ve bildiği surelerden okuyup sevabını Ravzayı Mutahharaya, bütün Müslümanların ruhuna ve özellikle de okuduğu ölünün ruhuna hediye eder. Hatta bir ziyaretçi ihlâs suresini on bir defa okuyup sevabını bütün Müslümanların ruhlarına bağışlarsa ölülerin sayısınca okuyan kişiye sevap verileceği hadisi şerifte varit olmuştur. ¹⁴ Bu münasebetle ziyaret için uzak mahallelere gitmek gerekip gerekmediğini de anlatmak isterim. Bir kimse filan tekkeyi ziyaret ve filan ocak fukarasına Allah rızası için ¹⁵, kurban ¹⁶ aramak ve bu maksatla yol tedarikini görmek için yola çıkmaya hacet yoktur. Hangi tekkeyi veya hangi evliya fukarasına adak adamışsa filan maksadının gerçekleşmesi için adamışsa o adağı bulunduğu mahallede yapıp adadığı mahalle kadar gitmese de olabilir. Zira adakta zaman, mekân, para ve şahıs tayinine itibar yoktur. Mesela filan günü filan mescitte namaz kılmayı adayan bir kimsenin başka bir günde ve başka bir mescitte namaz kılması, filan fakire bir mecdiye sadaka vereyim adağım olsun diyen kimsenin diğer fakire başka çeşit akçe vermesi caizdir.

Fıkıh kitaplarında şöyle geçmektedir. Ancak üç mescit için ziyarete gitmek ve bu üç mübarek makama yolculuk yapmak gerektiğini gösteriyor. Beyti Muazzama, Ravzayı Mutahhara ve Mescid-i Aksadır.

¹³ Rahat ve selamet müminlerin evi olan, kabristanda bulunan mevtaların üzerine olsun, biz de Cenabı hakkın murat ettiği gün siz kavuşacağız.

¹⁴ Hadisi şerif şöyledir. *من قرأ الإخلاص احد عشر مرة ثم وهب اجراها للاموات اعطا الله من الأجر بعد الوفات*

¹⁵ Adak bir çeşit ibadet olduğundan Allah'tan başkası için caiz değildir. Buna binaen türbeler mum, para adamak doğru olmadığı gibi verilen parayı kabul edenlerde haram işlemiş olurlar. Şu kadar ki Allah için falan türbenin fukarasına mum adamak olsun veya hastam iyi olursa Allah için bir helva pişirip filan tekkenin fukarasına yedireyim demekle adak sahih olur.

¹⁶ Kurban kesilmesi caiz olan hayvanlar: Deve, sığır, inek, öküz, manda, koyun ve keçidir. Yoksa koyun niyetiyle Mecusiler gibi tavuk ve horoz ve buna benzer hayvanları kesmek mekruhtur.

ÖLÜLER İÇİN SADAKA VERME VE DUA ETME

Ölülere okuma ve hâsıl olan sevabı geçmişlerin ruhlarına hediye etmek bahsinde İbn Abidin'in ibaresi maksadımızı teyit ve isbata kuvvet verir ümidiyle aynen zikretmeyi münasip gördüm. "و في البحر: من صام او صلى او تصدقو جعل ثوابه لغيره من الاموات والاحياء جاز و يصل ثوابها عند اهل" "و في السنة" Bir kimse oruç tutsa veya namaz kılsa veya sadaka verse bu hayırlı amellerinden hasıl olan sevabı ölülerden ve dirilerden birisine bağışlasa ehli sünnet göre bu hediye sahih ve sevabı onlara vasıl olur.¹⁷

Hazreti Enes (r.a) “ Ya Resulallah biz ölülerimizin ruhları için tasadduk, hac ve dua ediyoruz. Bu hayırlı amellerin onlara faydası olur mu? Diye sormuştu. Evet, cevabını almıştı¹⁸. Sünen-i Ebu Davud ve Beyhaki'de hazreti Osman (r.a)'ın rivayetiyle zikir olunur ki Efendimiz(s.a.v) ölüyü gömdükten sonra hemen dönmezdi. Orada bulunanlara hitaben şöyle buyururdu: Şu vefat eden kardeşiniz için Cenabı haktan affını isteyiniz ve kendisine temkin ihsan etmesini talep ediniz o şimdi münkerin sorularına maruz bulunuyor. İşte bunun gibi deliller ve şahitlerden anlaşılıyor ki ölünün adına yapılan dua ve yapılan ibadetlerden ölünün faydalanacağı tezahür etmektedir.¹⁹

BİRİNCİ BÖLÜM

Günahlardan bir kısmı tövbe bahsinde açıklandığı gibi tövbe etmekle Allah'ın affına mazhar olsa da ikinci bir kısım daha vardır ki yalnız tövbe ile affedilmeyip kaza edilmedikçe ahrette azaba uğrar. İşte bu iki kısım günahların affının ne yolla olacağını birinci ve ikinci bölümlerde açıklamaya çalışacağız.²⁰

Kuldandadır olan günahlar iki kısımdır:

1-Allah Teâlâ'nın Hakları

2-Kul ve mahlûkat hakları

Allah hakları ikiye ayrılır

¹⁷ و الدعوات تأتير بليغى: وقد ينفعه اصحاب الضلال

¹⁸ فقال نعم انه ليصل وتبفر حون بهكما يفرح احدكم بالطبق إذا امدى الي

¹⁹ Efendimiz(s.av) tüyü beyaz ve siyah ile karışık iki koç kurban etti birinin sevabını kendine, diğerinin sevabına da ümmetine bağışladılar.

²⁰ Ta ki her günahkâr tövbe yollarını tamamıyla anlayıp tövbe kapısı kapanmadan önce günahlarının affedilip bağışlanması için çare düşünsün. Tövbe kapısının kapanması demek yani hayata veda etmek ya da kıyametin kopmasıyla tövbe kâr olup günahlarımdan tövbe etmesinin zamanının geçmesinden kinayedir.

- 1- İçki türlerini seven, rakı ve diğer sarhoşluk veren içkilerden tutun hatta nargile içmek, domuz eti yemek, leş yemek gibi dereceleri itibariyle vücuda zarar veren ve günah ve mekruh olan şeyleri işlemiş ve sonra Allah korkusundan pişman olmuş ve samimiyetle tövbe etmişse, işte bu çeşit günahları Cenab-ı Hak affeder.
- 2- Bu ikinci tür günahlar ise yalnız tövbe ile affedilemeyip ancak şartlara uygun bir şekilde tövbe ettikten sonra üzerinde bulunan hakları da kaza etmek gerekir.

Allah haklarından olup kaza edilmesi gereken bu ikinci kısım günahlar farz ve vacip olan namazlar, zekâtı, haccı, yemin ve oruç kefarecini, fitir sadakasını, kurbanı ve adakları terk etmek gibi günahlardır. İşte bir mükellef bunlardan birini yapmayıp sonra da pişmanlıkla tövbe etse tövbesi tamam olmadığı gibi ilahi azaptan da kurtulamaz ancak terk ettiği amellerini kaza ederse kurtulur. İşte böyle emrolunduysa her mümin muvahhidin zaman dolmadan bütün günahlarından tövbe etmesi ve kaza etmesi gereken amellerini hemen kaza etmesi gerekir ki bir an önce borcundan kurtulsun ve ilahi affa mazhar olsun.

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde Allah haklarından olup terk edilen ve şer' en kazası gereken amellerin nasıl kaza edileceği açıklanmaktadır. Bir Müslüman akil, baliğ olmasıyla şer' en namaz, oruç; zengin ise zekât, hac, kurban ve fitir sadakası gibi birçok dini emirlerle mükellef olur. Eğer bu insan bu amellerinden birini terk ederse dereceleri itibariyle kazası farz veya vacip olur.

Önce namazın kazasından başlayalım.²¹ Bir mükellef ne kadar yani kaç vakit namaz kılmadıysa onları hesap eder ve hepsini kaza etmesi farzdır. Kaza ederken hangi namazın kazasını ediyorsa niyet ederken söylemesi gerekir. Eğer kazaya kalmış namazlarının sayısı belli değilse şu şekilde hesap edip bulur. Mesela, kaç sene yaşadığına onu hesap edip aklı ne kadar namazım kazaya kaldı diye hükmederse o kadar miktar da namazın kazası edası gibi farzdır. Mesela bir insanın yaşı kırk iki olup erkek ise on iki kız ise dokuz yaşına kadar olan çocukluk dönemi çıkarılıp sonra bu insan otuz sene mükellef yaşamış demektir. Şimdi bu insan aklıyla hesap eder ki otuz sene zarfında kıldığı namaz ne kadar kılmadığı namaz ne kadardır.

Mesela aklen der ki otuz sene de beş yıllık yahut on yıllık, ya fazla ya eksik her ne kadar akli hüküm ederse kıldığı namazları çıkararak kalan namazları kaza etmek farz olur. Fakat

²¹ Namazı vaktinde kılmaya eda, vaktinin dışında bir vakitte kılmaya da kaza denir. Farz olduğunu bildiği halde terk eden fasık ve asidir.

kaza ederken niyette tayin şarttır ve şöyle yapılır: Mesela sabah namazından itibaren kazaya başladıysa şöyle der. Niyet ettim önce üzerimde kazaya kalmış olan sabah namazının farzına tekbir getirerek başlar öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarında da en önceki üzerime kazaya kalmış olan filan namaza diyerek başlayıp bütün kaza namazlarına böyle niyet eder.

Zaten kaza namazı kılmak da iki türlüdür.

1-Sahib-i Tertib olup yani kazaya kalmış namazı altı vakit namazdan az ise kazaya kalmış namazları vakit namazından önce tertible kılması farzdır.

2-Kazaya kalmış namazı altı vakitten fazlaysa bu tertib şart değildir. Yani kaza namazı vakit namazından önce de sonra da kılınabilir. Fıkıh kitaplarında açıklandığı üzere yirmi dört saat içerisinde üç vakitte kaza namazı kılınmaz bunların dışında her vakit de gündüzün namazı gecede gecenin namazı gündüzde, seferde kazaya kalan hazar da, hazar da kazaya kalan seferde kılınabilir. Kaza kılınmayan üç vakit şunlardır.

- 1- Güneşin doğmasından bayram namazına kadar olan vakit
- 2- Zevalde iken yani güneş öğleye yakın tam tepedeyken henüz zeval bulmadığı vakit.
- 3- Güneş batarken yani güneş sararıp batmak üzereyken bu vakitler dışında gece, gündüz, akşam, sabah özetle her vakit için kaza namazı kılınabilir.

Yukarıda açıklandığı gibi mükellef olan kişi ömrünü hesaplayıp günde kaç vakit namaz kaza edebilirse borcundan düşürür. Bir an önce borcundan kurtulması gerekir. Yoksa her vaktin arkasından birer vakit namaz kaza etmeyi beklerse sonra ömrü vefa etmeyerek borçlu kalma ihtimali vardır. Gerçekte her farzın arkasında birer vakit kaza kılmak caiz olursa da namazı çok kalmış olanların ömrünün yetmemesi ihtimali vardır. Hemen hemen gece ve gündüz kılmalı ölünceye dek kaza borçlarını bitirmeli yoksa ahretin azabı güç ve şiddetlidir.

Kazaya kalmış namazların yalnız farzları ve bir de vitir namazı ve hatta Cuma namazını kılmazsa yine de o günün öğle namazı kaza edilir. Yoksa bayram namazı ve sünnetler kaza edilmez.

Özetle, bir günde bir aylık namaz kaza etse bile caizdir. Seferiyken kazaya kalmış namazları ikişer rekât, mukim haldeki namazları da dört rekât kaza etmelidir. Hanımlara ezan ve kamet yoktur. Erkeklerle her vakti kazada ezan ve kamet sünnettir. Fakat beş vakit ve daha fazla kaza namazlarını bir yerde kaza eden erkek için kendisi işitecek kadar bir ezan ve her farz için ayrı ayrı kamet getirmek sünnettir. Bir de vacipleri terk edilerek kılınan veyahut

tahrimen mekruh olarak kılınmış olan namazların kazası vacip olduğu gibi, başlamış olması sebebiyle üzerine vacip olan sünnet ve müstehab namazların dahi kazası yani iadesi gerekir. Ancak bu suretle namazları kaza edip sonunda tövbe edip pişman olmakla tövbesi tamam olup ahrette ilahi azaptan kurtulur. Yoksa bin defa tövbe edip pişman olsa namazlarını kaza etmedikçe borcundan kurtulmuş olmaz vesselam.

Orucun Kazası

Oruçları kazaya kalmış kimselerin bunları kaza etmeleri üzerlerine farz olduğu gibi bu kaza orucuna gecedan niyet temek gerekir. İki veya üç ramazandan oruç borcu varsa niyet ederken “ evvelki veya ikinci ramazandan üzerime kazaya kalmış olan oruca niyet ettim” der yoksa geçerli bir mazereti yoksa kasten oruçlarını yiyenlerin kaza ve kefareti dereceleri itibariyle fıkıh kitapları şöyle açıklamaktadır. Kaza gerek ramazan orucundan ve gerek diğer oruç türlerinden bozulan oruca bedel gününe gün oruç tutmaktır. Senede bir aya mahsus olan ramazan orucunu mükellef kulun zimmetinden düşürecek bir şer’i bir sebep yoktur. Özürsüz oruç yiyen kimseye terettüp eden şer’i hüküm gününe gün oruç tutarak kaza ile beraber kefarettir. Bu fiilin günahı tövbe ve istiğfar ile sakıt olmaz kefarete bu suçun cezasıdır. Kefarete yalnız ramazan orucunun edası bozulduğu zaman gereklidir. Ramazan orucunun kazasında ve diğer oruçlarda bozulan oruç için kefarete gerekmez.

Kefaretin Hükümleri şunlardır: Üç şekilde ifa edilir

- 1- Bozulan orucu kaza ettikten sonra gücü varsa bir köle veya bir cariye azad etmek,
- 2- Gücü yoksa araya oruç tutmak yasak edilmiş olan günlerle yolculuk ve hastalık gibi bir özre girmemek üzere gecedan niyet etmek şartıyla altmış gün sırayla oruç tutmak,
- 3- İhtiyarlık sebebiyle buna da güç ve takati müsait değilse altmış fakiri günde iki öğün doyurmak veyahut yalnız bir fakiri altmış gün akşamlı sabahlı beslemek veya yiyecek bedelini vermek.

Köle ve cariye azad etmeye kudreti varken oruç tutmakla ve oruç tutmaya kudret ve takati varken fidye vermekle kefarete sakıt olmaz. Kefarete oruçlarında peş peşe ara vermeden tutmak farzdır. Yalnız kadınların hayız hali zaruret olduğundan bu durum bir istisnadır. Nifası bile özür sayılmaz.

Vaktinde veremediği zekat borcu

Mal sahibi gerek para, gerek ticaret eşyası, gerek saime hayvanları olsun borcu olan ve vakti zamanıyla vermediği zekâtlarını hesapla o ana kadar ne miktar zekâtı kaldıysa o miktar veya ticaret eşyası ve saime hayvanlar veyahut bunların bedellerini kalmış zekâtlarına niyet ederek fakirlere vermesi farzdır.

Haccın Kazası

Eğer haccı kazaya kalmış ise yani şer'i bir engel yokken haccı geciktirmiş olanlar fırsat bulduğu zaman vakit kaybetmeksizin bir an evvel ifasına gayret etmelidir. Eda etmeyerek ve edasını vasiyet etmeyerek vefat eden kimse günahkârdır. Her halde gücü yetenlerden olup hac görevini yerine getiremeyenler ölüm hastalığında malının üçte birini hac vazifesinin yerine getirilmesi için vasiyet etmesi lazımdır. Vacip olanlar da böyledir. Bir kimsenin kendine zekât, farz olan hac, kurban ve fitır sadakası vacipken bunları erteleyip yani vermeyip sonra fakirleşse yine bunları ifa etmesi gerekir. Akıllı olan kimse her şeyin fırsatını kaçırmadan şer'i şerifte açıklandığı gibi eda etmeye gayret etmelidir. Fakat eda edemediği farzlar ve vacipler için usulüne göre ayrıca vasiyet etmesi gerekir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu bölümde yeminin kısımları açıklanacaktır. Fıkıh kitaplarının açıklamalarına göre yemin üç kısımdır.

- 1- Yemin-i gamus:** Bu yemine yemin-i gamus denilmesinin sebebi bu adam bilerek yalan yere kasten yemin ettiği zaman bu yeminin failini dünyada günah ve ahrette azab-ı ilahiyeye daldırdığı için yemini gamus diye isimlendirilmiştir. Bu yemin için fitre veya kefarete yoktur. Bu yemin eden kimsenin günah ve vebalden kurtulabilmesi için Allah'a karşı tövbe istiğfar etmelidir. Ve zayi olan kul haklarını tesviyeden başka yolu yoktur.²²
- 2- Yemin-i Lağv:** Bu yemine yemini lağv denilmesinin sebebi bu adam bilmeyerek ve sözünde sadık olduğunu zannederek hatayla yemin etmiştir. Yemin eden kişiye kefarete vermesi gerekmediği gibi "لا يوا خذكم الله بالغو في ايمانكم" ayeti celilesinden anlaşıldığı üzere Allah Teâlâ lağv yeminiden dolayı kişiyi sorumlu kılmaz.
- 3- Yemin-i Mün'akide:** Yemin-i münakide mesela arkadaşına karşı "seninle konuşmam veya seninle konuşursam Allah'ı veya Kur'an-ı inkâr etmiş gibi olayım gibi" geleceğe

²² الحلف منفعه للسلمة محقة للبركة

dönük olan yemindir. Mesela “gelecekte o arkadaşıyla konuşursam” diye etmiş olduğu yemini sonradan bozarsa “و لكن يؤاخذكم الله بما عقدتم الأيمان فكفارته اطعام عشرة مساكين” ayeti celilesi gereğince her bir yemine yemin kefareti adı altında yeminini bozduktan sonra sağlığında ayrı ayrı devr etmek şartıyla on fakire on fitre vermesi gerekir.²³ Ancak bu şekilde ilahi müeyyideden kurtulmanın yolu bulunmuş olur. Maalesef ilim ehli geçinenlerin birçoğu yeminin üç kısma ayrıldığını bilmediği gibi hayatım boyunca da yemini münakide ile yemin edip şer’en gereken yemin kefareti sağlığında veren bir şahsı örmedim desem mübalağa etmiş olmam.

Bir kimse sağlığında yemini münakideden kaç defa yemin etmişse o miktarı yaşadığı müddetçe ayrı ayrı birer yemin kefareti vermesi gerekir. Fakat İbn Abidin’in Yemin bölümünde yemin çok olduğu ve her birine ayrı ayrı kefaret vermenin mümkün olmadığı zamanda İmam Muhammed’e göre bir yemin kefaretiyle hepsinin ödenebileceği ve sorumluluktan kurtulabileceğini imamlardan naklen zikretmiştir.

1-Köle azat etmek.

2-On fakirin sabahlı akşamlı karnın doyurmak veya bedelini vermek.

3-On fakiri orta derecede giydirmek. Yemininden dönen bir kimse bunlardan herhangi birini yaparsa sorumluluktan kurtulmuş olur. Eğer bu üç şekilde olan yemin kefaretinin edasını yapmaya gücü yetmezse geceden niyet ederek üç gün peş peşe olmak şartıyla oruç tutması gerekir.²⁴ Şayet yaşadığı müddetçe üzerine vacip olan yemin kefareti borcu varsa malının üçte bir miktarını vasiyet etmesi gerekir. Yoksa İmam Birgivi’nin Allah ona rahmet eylesin Türkçe vasiyetnamesinde on yemin vasiyet etmiş diye mutlak bir şekilde devreden imamların her şahıs hakkında on yemin verilmesini işaret edilen kişinin vasiyetine binaen amellerde yapıldığı gibi yapılması hatadır. Zaten her yeminde yeminini bozan kişinin on fitre vermesi gerektiği Kur’an-ı Kerimde açıklanmıştır. Fakat bir ölünün üzerinde birçok yemin kefareti olsa malının üçte biri de yetmese veya vasiyet etmese yemin kefareti dâhil olur. Kul borcuna binaen bir yemin kefareti verilmesi yeterli olur. Eğer veresinin içerisinde yetimlerin veya kayıp olan birinin hakkı varsa ve ölünün de vasiyeti yoksa bunların payları verilmez. Eğer büyük varislere hamiyetten verilirse caiz olur. Küçük, kayıp ve deli olan varislerin hisselerinin vasiyet etmeksizin tasarruf edilmesi halinde tazmin edilmesi gerekir.

²³ لا بد من كفاراتنا الأيمان من عشرة مساكين و لا يصح ان يدفع للواحد اكثر من نصف صاع يوم للنص على العدد بخلاف فدية الصلاة من رسائل ابن عابدين

²⁴ Bir kimse filan kimseyi öldüreyim veya annemle babamla konuşmayacağım diye bir günah üzerine yemin ederse yeminini bozup derhal kefaret vermesi vacip olur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bu bölümde mahlûkatın haklarının hükmü ve yolları açıklanacaktır. Mahlûkatın hakkı ikidir.

- 1- Mal hakkı
- 2- Beden hakkı

Bu haklar dünyada yerine getirilmeyip ahrete kalırsa iş zordur. Zira fırsat elde iken kul ve hayvan haklarından kurtulmak çareleri düşünülmesi nefesine acıyan insanlar için bir borçtur. Efendimiz (s.a.v) bir gün Ashab-ı Kirama hitaben “müflis kimdir?” sorusunu sormuştur. Ashab-ı Kiram da nezaketle Allah ile Resulü bilir fakat müflis dünyada malı olmayana derler, cevapları üzerine Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur. “Müflis o kimsedir ki mahşer meydanına, namaz ve oruç, zekât ve cihad ve başka ibadetlerle gelir, sonra hak sahipleri toplanarak benim bu kimsede şu kadar alacağım var, diğeri şu kadar, bir başkası şu kadar derken bu şahsın sevaplarını tamamen alırlar. Eğer sevapları yetmezse hak sahiplerinin günahlarından hakları miktarınca o insana yükletirler. Bu adamda cehenneme atılır. İşte müflis bu insandır ki ahrette sevapsız ve malsız kalır” buyurdular. İşte bunu ibret alıp dünyada iken kul haklarını verip helalleşmeli veya vasiyet etmelidir.

1-Malla İlgili Kul Hakları

Mesela gasp yani zorla malını almak ve sirket yani hırsızlıkla malını çalmak izinsiz bir şahsın malını yemek veyahut malını telef etmek veya şeriatın veya kanunun hilafına hareketle milletin hazinesine zarar vermek. Vazifesine zamanında gelmemesi görev saatini eksik yapması ve tam maaş alması, alırken fazla alması verirken noksan vermesi veya umuma yapılan ekmek gibi şeyleri normal gramından biraz daha düşük yapmak. Sebzeleri ve meyveleri belirlenen fiyattan fazla bir fiyata satmak, erzak dağıtmakla görevli olan bir memurun hak sahiplerinin haklarından noksan vermesi gibi haklardır.

Yalan yere şahitlikle bir hakkı iptal, ya da haksız yere zalimlere şikâyet etmek veya hile, yalancılık, şeytanlık ve şarlatanlıkla bir kimsenin malını telef etmek gibi haklardan yalnız tövbe etmekle kurtulmak mümkün değildir. Eğer zimmetine geçirmişse veya zayi olmasına sebep olmuşsa olduğu mallar ve diğer hakların aynını veya mislini elinde mevcut ise aynen hak sahibine vermeli eğer hak sahibi öldüyse veresesine verip helalleşmelidir. Varisleri yoksa veya hak sahipleri hayatta fakat bulması ya da çok olduklarından dolayı ayrı ayrı bulup vermesi değilse bu gibi hakların ya aynını veya kıymetini tahmin ederek şahsi olan hakları fakirlere tasadduk ve beytülmalden almış olduğunu da yerine vermesi vacip olup yerine

getirmesi gereken bir borçtur. Anlatılan hakların aynını veya kıymetini verirken Ya Rab bu mallardan yani bu sadaka emanet olup ahret yurdunda hak sahiplerine bundan hâsıl olan sevabı ihsan et. Ve bu vesileyle onlar kabul et der.

Bir kimsenin kazandığı mallar helal ve haram mal ile karışıp gasp ve rüşvet gibi gayri meşru olduğu mallar ve eşya aynen malum ve mevcut değilse hükmen varisine helal olur. Fakat en iyisi varislerinin hakları olan kişilerin rızalarını almak niyetiyle tasadduk etmeleridir. Lakin hak sahiplerinin bilinen bir yolla veya hırsızlık ve rüşvet yoluyla aşımış olduğu mallarda aynen mevcut ise varislerin malları hak sahiplerine verilmesi vacip olur.²⁵

Bu kısım haklardan kurtulmanın yolu bu suretle olacağı hamışde yazılan İbn Abidin'in Şu ibaresiyle teyid edilmektedir. İşte Allah'ın huzurunda hak sahiplerinden yakayı kurtarmanın yolu böyledir.

2-Bedenle İlgili Kul Hakları

Bu haklar da ikiye ayrılır.

2.1.Bedene Taalluk Eden Kul hakları

Mesela haksız yere bir insanı dövmek ve zorla hizmet ettirmek gibi haklardır.

2.2.Kalbe Taalluk Eden Haklar

Bir insana kötü bir lakap takıp isminin yerine o lakapla hitap edip o kişiyle alay etmek ve o kişiye sövmek, gıybet etmek, kötü iftira etmek gibi şeylerle bir kişinin kalbini kırnak haktır. Böyle hakların tövbesi bu hakları sahibine helal ettirmeyle hak sahibi vefat etmişse veya bulunması mümkün olmuyorsa bunların ruhları için okumalı ve para tasadduk edip sevaplarını bu hak sahiplerinin ruhlarına göndermelidir. Ve Allah Teâlâ'ya da şu şekilde dua etmelidir. Ya Rab ben filan şahsı veya birçok kimseyi haksız yere dövdüm veya çalıştırdım veya kötü söz söyleyip kalbini, ruhunu rencide ettim. Şimdi şu ilki sağ ise yok eğer vefat etmiş ise ruhu için yapıyorum Ya Rabbi ilahi hazinende emanet kalsın ahrette hak sahipleri haklarını istediklerinde bu sadaka ve hayırların sevabını ona ihsan ile onu razı et bu suretle beni kurtar Ya Rabbi der.

²⁵ و الحاصل ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم ... و ان كان مالا مختلطاً مجتمعاً من الحرام ولا يعلم اربابه و لا شيئاً منه بعينه حل له
حكما والافضل ديانة ان يتصدق بنية ارضاء الخضاء...الح
İbn Abidin, 4.cilt, s. 137

İşte bu gibi hakların tövbesi bu şekilde tamamlanmış olur. Bir insan da kâfir hakkı olursa hemen helal ettirmeli, helal ettirmek mümkün değilse Mevla'ya niyazdan başka çare yok ve eğer o da olmazsa azap görür.

3-Hayvan Hakları

Bu haklarda büyük sorundur. Mesela hayvanı haksız yere dövmek ve yüzüne vurmak, taşıyacağı miktardan fazla yük yüklemek, yürüyebileceği mesafeden fazla yürütmek, yemini ve suyunu vaktinde vermemek veya az verip de karınlarını doyurmamak ve tımarına dikkat etmemek gibi muamelelerden fazlasıyla sakınmalıdır. Eğer böyle bir şey yapmışsa Cenabı Haktan affını temenni etmekle beraber tövbekâr olmalı yoksa Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

Diğer bir kısım haklar vardır ki bunlardan kurtulmanın yolu ileride gösterilecektir. Bir kimsenin ırzına tecavüz etmişse, mesela zina veya öpmek ve sıkmak gibi hallerde bulunmuş olan kimse bu gibi fenalığa tövbe ettikten sonra bu hakların sahipleri yani eşi, annesi, babası, kardeşi varsa bunlar doğal olarak bu işlere razı değildir.²⁶ Fakat olan şeyleri bunlara söylemeyip ancak bir bahaneyle “birbirimize hakkımızı ahrette müteallık olacak haklarımızı helal edelim” diye bu kısmın helalleşme yolu da böyledir. Zira gerçekleşen fiiller açıkça söylenirse fitneye ve düşmanlığa sebep olu, bu sakıncaya binaen bu suretle olmasını Fakihler beyan etmişlerdir.

İmam Gazali'nin " من صدق الاخرة خاف من العاقبة " sözü gereğince “ ahret azabına inanan ve akibetinden korkan kimse söylenen haklara benzer üzerinde bir hak bulunan bir mümin İlahi azaptan kurtulmanın çaresini geçen çeşitlerden biriyle bulmaya çalışmalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Vasiyet etmenin yollarını açıklamaktadır. Önceki bölümden anlaşıldığı üzere insan hayatında bu gibi haklardan kurtulmak için şartlarına uygun tövbe ve borçlarını bir an önce kaza ve ifa etmeye çalışması ve gayrette bulunması farz ve lazımdır. Ertelerse tekrar günahkâr olur.

Kaza ve ifaya uğraşmakla beraber ecel gelir, kaza etmeden ansızın ölmek korkusu olduğundan dolayı o anda yetişemeyeceği kazadan evvel ihtiyaten vasiyet etmek uygundur. Zira sabaha çıkacağımızı bilemeyiz. Eğer bir kimsenin üzerinde önceki bölümde açıklandığı

²⁶ Bazı şahıslarının ailelerinin rızaları olmaksızın kendisinin yaptığı şeylerin günahı ve sorumluluğu kendisine aittir.

üzere kul ve Allah Teâlâ hazretlerinin hakları varsa böyle borçlu olan insana o haklar miktarı ayrı ayrı vasiyet etmek vacip bu gibi haklar üzerinde yoksa bu surette vasiyet sünnet ve müstehab kabilinden olur. Şimdi ki edilen vasiyetler güya üzerinde hiç hakkı yokmuş gibi hep sünnet ve müstehab kabilindedir. Fakat bir şahsın ölüm hastalığında etmiş olduğu vasiyeti ancak malının üçte birinden ibaret olup yani malının üç bölüğünden bir bölümüne geçer.²⁷ Şu halde vacip olan Allah haklarını vermek için malından üçte birini vasiyet etmek vaciptir. Müstehab ve sünnet olan vasiyetlerde malının üçte birinden eksik olursa da zararı yoktur. Fakat vasiyetin vacip kısmı her halükarda malın üçte birinden olmak zorundadır. Eğer üçte birinden eksik ederse vacibi terk ettiği için günahkâr olur.

Vasiyet Etmenin Yolları

Bu insan iyi doğru ve salih kimse çağırıp yahut vasiyeti yazıp altını tasdik ettikten sonra bunların yanında diliyle de söyler. Ya da yazdığını okuyup bunları dinleyen böylece şahit olun der ve gerekirse vasiyetnamenin altını tasdik ettirip bu insanları şahit olarak göstermek suretiyle vasiyetini tekid ve teyid eder.

Bir kimse üzerinde Allah ve mahlûkatının hakları varsa önce kul haklarından, sonra Allah haklarından başlayarak vasiyet etmesi gerekir. Kul haklarının önce eda edilmesi lazımdır. Çünkü kul aciz ve muhtaç Cenab-ı Allah ise gani(zengin)dir bu yüzden fazl ve keremiyle kendi haklarını affetme ihtimali vardır.

Üzerinde kul hakkı bulunan kimse mesela herhangi birine borcu olan birisi ne miktar olduğunu ve emanet olarak elinde kalan şeyleri, çalmış olduğu ve gasp etmiş olduğu ya da rüşvet almış şer' en tazmin edilmesi gereken bir takım eşyaları ayrı ayrı sayıp hukukçulara verilmesini vasiyet etmesi gerekir.

Beden haklarından haksız yere birini dövme ve hizmet ettirmek, gıyabında sövmek, alay etmek gibi hakları fırsatını kaçırmadan helal ettirmek ya da hak sahiplerini razı ettirmek için mal tayin etmek akıbetinden korkan bir mümin için borçtur. Yalnız Allah hakları için olan borçlara malının üçte birini vasiyet etmesi yeterlidir.

Allah Hakları

1- Namaz

²⁷ Zeyd ölüm hastalığı anında bütün malını vasiyet ettikten sonra

Kaza edemediği namazlardan her bir vakit için vefat ettikten sonra vasiyeti varsa fakirlere birer fitre vermesi gerekir. Fakat her bir vakit namaza fitre vermek oruca kıyasla sabit olduğundan gayet zayıftır. Her halde kaçırılan namazları ve adak namazlarını başlamakta dolayı vacip olup bozulan sünnet ve nafîle namazları ve yanlış kılmış olduğu namazı kaza etmek için acele etmesi bir an önce sağlığında etmesi bir borçtur. İnsan öldükten sonra kazaya kalmış namazlarının fitresi ancak fakirlere verilir. Zira nisaba malik olan yani zekât vermek, kurban kesmek, fıtır sadakası vermek üzerine vacip olacak derecede zengin olan bir kimse gerek cahil olsun bunlara sadaka ve zekât verilemediği gibi ıskat-ı salât, oruç kefareti, yemin kefareti özetle sadakalarla ilgili hiçbir şey verilemez, zira fakirlerin hakkıdır. Zengin olan okumuşlara sadakaları almak haram olduğu gibi zengin olduğunu bilerek mahalleimizin veya köyümüzün imamı diyerek verirse veren günahtan ve vebalden ölüde borçtan kurtulmuş olmaz. Zamanımızda imamlar ne kadar zengin olursa olsun böyle vacip ve nafîle sadakaları alma âdetine geçmiş gibidir. İhtiyacı yokken okumuş adıyla birtakım muhtaçların alacağı infakı ve ihtiyaçlarına harcayacağı paraya el uzatmak doğrusu tenezzül edilecek bir şey değildir.

Fakat birde görünürde zengin gibi zengin kalbe sahip olan fakirlere vermesi daha fazla sevaptır. Özellikle ilim talebesine vermek daha hayırlıdır. Bununla beraber hali hayatındayken kalmış namazlara fitre vermek caiz olmaz. Kalmış namazlara yukarıda açıklandığı gibi malının üçte birini vasiyet eder. Eğer vefatından sonra üçte bir namazın farzlarına yetiyorsa fakirlere her bir namaz için fitre tasadduk edilir. Devir etmeye gerek yoktur.

Iskat-ı salât için vereceği fitrelere her gün ayrı ayrı fakirlere devir ederek vermeye ihtiyaç yoktur. On ve yirmi vakit namazın fitresini yeniden bir fakire vermek caizdir. Mesela bir namaz fitresi beş kuruş olsa bu günlük namazın fitresi olan otuz kuruş yeniden (filan oğlu filanın ıskat-ı salât-ı için kabul ettik mi?) diye vermek caiz olur. Fakat yemin kefareti ve oruç kefareti ve ıskat-ı savm fitreleri bir fakire günde birer tane devir olunur. İki tane verilse caiz olmaz. Yani bir fitre yerine geçer. Malının üçte biri kalmış namazlarının fitresini vermeye yetmezse devir ile vasiyet etmesi gerekir.

Ölüm döşeginde olan kişi üçte bir malını verme imkânı varken bu üçte bir malından yalnız üç bin veyahut dört veya beş bin kuruş vasiyet edip üzerinde vacip olan borçları saymakla vasiyeti terk ederse günahkâr olur. Hayırma bir Mushaf alınsın ve filan camiye verilsin ve filan köprüye sarf edilsin dese vasiyetler nafîle olup üzerine vacip olan vasiyeti terk ettiği için günahkâr olur.

Doğru Olan Yol Şudur

Bu risalede açıkladığımız sıralamaya göre vasiyet etmektir. Şimdi bu suretle vasiyet pek gariptir. Hak ve hakikati arayanlara karşı bu risale yazılmıştır. Bir takım menfaat perestlerin hoşuna gitmeme ihtimali vardır. Hem de bu vasiyetin cevazı vasiyet edenin malik olduğu malların kul borcundan fazla olması şarttır. Yok, servetine karşılık borcu varsa kul haklarını vasiyet üzerine öncelmesi gerektiğinden vasiyeti sahih olmaz.

ALTINCI BÖLÜM

Bu bölüm borçların taksim hesabıyla vasiyetlere ölünün malının üçte bir malını taksim etmenin nasıl olduğunu açıklama hakkındadır.

Bir insan kalmış haccı ve zekâtı kalmış oruç fidyelerini²⁸ oruç ve yemin kefaretlərini, kazaya kalmış oruç, kurban, adak, fitır sadakası ve kalmış namazı için malının üçte birini vasiyet etmesi gerekir. Eğer bu üçte bir mal böyle kalmış Allah haklarından olan ibadetleri ve sair nafîle olan vasiyetlerini ödemeye yetmezse” تقديم الهم على المهم“ yani en önemli önemliye tercih olunur kaidesince derece itibariyle etmiş olduğu vasiyetlere isabet eden hisseler hesaplanır. Sonra üçte bir malından bulduğumuz parayı bunlara borçlar taksimi hesabıyla taksim edip her çeşit ibadete ne düşüyorsa şeriata uygun bir şekilde yani eğer vasiyetler birleşirse vasiyet eden ertelemiş olsa da farz olan öncelenir aslına dayanarak taksim edilmesi gerekir.

Mesela beş bin hac bedeli, otuz zekât, iki yüz oruç fidyesi, iki bin beş yüz oruç kefareti ve kasten yediği oruç fitreleri, beş yüz yemin kefareti, beş yüz kurban bedeli, bin beş yüz adak, iki yüz fitır sadakası, bin ıskat-ı salât, beş yüz çeşme, bin kuruş da köprü.

Bu kişinin vasiyetleri on üç bin beş yüz malının üçte biri ise on iki bin kuruştur. Şimdi bütün üçte birini vasiyet ettiyse üçte biri hesaplanır. Mesela bütün malı otuz altı bin kuruş bunun üçte biri olan iki bin kuruş öncelikle farz, sonra vacip olan vasiyetlerine taksim olunur. Fazla bir şeyi kalırsa nafîle olan vasiyeti ödenir. Bu vasiyetleri kendi sınırları çerçevesinde yapmaya dikkat etmek gerekir.

Üzerine hac farz olup hac etmeden Zeyd hasta yatağında üçte bir malından şu kadar akçe ile benim için hac yapıлып, beş yüz kuruş kalmış zekâtım için ve iki yüz kuruş kadar oruç

²⁸ Fidyeye: Üzerinde vacip olan bir şeyin sorumluluğunu düşürmek için akşam sabah bir fakiri doyuracak fitre miktarı yemek ve onun kıymetini vermektir. Fidyeye yalnız hayatlarının sonuna kadar acziyetleri devam etmek şartıyla vücutta düşkün olan ihtiyarlara mahsustur.

fıdyem için ve yüz elli kuruş ıskat-ı salâtım için ve ellışer kuruş kefaretler, adaklar ve fitır sadakası için ve beş yüz kuruş da filan çeşmenin suyolu tamirine harcansın diye vasiyet edip üçte bir malı yetmezse varisleri ne yaparlar?

Üçte bir, hac, zekât, oruç fidyesi, ıskat-ı salât, kefaretler, adaklar, fitır sadakası ve çeşmenin suyolu tamirine taksim edilip önce hac sonra zekât ve daha sonra oruç fidyesi ve ıskat-ı salât, kefaretler, adaklar ve fitır sadakası verilip fazla bir şey kalırsa önce çeşmenin suyolu tamirine harcanır.²⁹

YEDİNCİ BÖLÜM

Vasiyetin kısımları hakkındadır. Vasiyet üç kısımdır.

1-Vacip Olan Vasiyet

2-Müstehab Olan vasiyet

3-Bidat Olan Vasiyet

1-Eğer bir kimse üzerinde kul hakkı varsa bu hakların miktarı iki şahit huzurunda bütün malından verilmesini söylemek vacip olduğu gibi varislerinde o haklar miktarını hukukçulara tamamen vermeleri gerekir.

2-Bu tür vasiyet de Allah haklarıyla ilgili olandır bu da iki kısımdır.

2.1. Allah Teâlâ hazretlerinin hakları üzerinde olan insan bütün mülkünün üçte bir miktarını veya borcu fazla ise malının tamamının üçte birini bu haklara vasiyet etmek gerekir ve

²⁹ Böyle farklı şekilde vasiyet edenler iyi düşünüp borçlu olduğu gibi şeriata uygun, usulüne uygun ayrı ayrı sayarak vasiyet yapmalıdır. Acaba birçok zaman geçtikten sonra bunları nasıl bilecek. Nasıl ki uzun bir yolculuğa çıkacak olan bir kişi yolda meydana gelecek olan her şeyi göze alarak bütün tedbirleri alması gerekirse, ahret yolculuğuna çıkacak olan kişi de üzerindeki hakları ve manevi sorumluluklarını hesap etmelidir. Filan zaman zekât veremedim, borcum şu kadar, kurban kesmedim fiyatı şu kadar, fitır sadakasından şu kadar kaldı. Şu zamandan itibaren üzerime hac farz oldu. Herhangi bir şer'i özür olmadığı halde şu sene ramazan orucunu yediğim için bir oruç kefaretim var. Şu kadar sayıda yemin kefaretim var. Başka başka borçlarım var diyerek ayrı ayrı hatırlaması için bir deftere yazar ve yerine getirmeye çalışır. Şayet yapamadan ölüm yaklaşırsa o zaman defterine yazdıklarını vasiyet eder. Şunu da unutmamak gerekir: Hac bedeli, oruç kefareti, yemin kefareti gibi vasiyetlere malın üçte biri yetmiyorsa son anda "benim için bir bedel-i hac, bir oruç kefareti, şu kadar gün yediğim orucun kaza fitresi ve bir de yemin kefareti" borcum diyerek vasiyet eder. Hangi yerden bedel göndermek mümkün ise parasına göre oradan bedel-i hac gönderir. Birden çok oruç ve yemin kefareti için zaruret zamanında birer tane kefaret verilmesi yeterlidir. Kul borçlarına binaen bunların yapılması takdirinde sorumluluktan kurtulmuş olur.

Kendi hesabıma verilmesi gereken borçlarım defterimde yazılmıştır.

vaciptir.³⁰ Eğer malın üçte biri bütün Allah haklarına yeterse bütün hakları miktarınca fakirlere tasadduk edilip devre ihtiyaç kalmaksızın şeriata uygun bir şekilde gerçekleştirilir. Eğer malik olduğu malların üçte biri bu haklara yeterli gelmezse altıncı bölümde açıklandığı gibi dereceleri itibariyle borçlulara taksim hesabıyla taksim olunur. Eğer ölü üçte birinden fazla vasiyet ederse bu fazlanın cevazı büyük varislerinin icazetine bağlı olduğu gibi küçük varislerin ve mecnunun hisselerinden verilmez. Zekât, adak, kurban ve diğer Allah haklarına isabet eden miktarı ayırarak ihtiyaç sahiplerine verilir.

2.2. Eğer malın üçte biri borcu olan Allah haklarından fazla tutarsa bu defa Allah haklarına yetiyecek kadar üçte birinden vasiyet vacip, haklardan fazla kalan üçte birinden geriye kalanı vasiyet etmesi de müstehap olur. Ve bu suretle bütün hakların fitresi devirsiz fakirlere verilir. Müstehap olan kısmında vasiyeti şu şekilde olur. Mükellefin üzerinde hiç kul ve mal hakları üçte birinden bir miktarını veya üçte birini vasiyet etmektir. Bu surette varisleri zengin olup vasiyet edende hayır ve hasenata sarf edilmesi için ve üçte birinden geriye kalanı fakir olan varislere bırakması fazlasıyla sevap olur. Vasiyetin bu müstehap kısmının bu şekilde cevazı bir şahsın üzerinde kul hakları ve Allah hakları bir borç olmadığı vakittir. Mesela benim üçte bir malımdan üç bin, beş bin kuruş Allah rızası için vasiyet ettim fakat benim üzerimde kazaya kalmış hac, zekât, oruç fidyesi, fıtır sadakası, kurban, kefaretlar ve namaz borcu olmadığı gibi kul hakları da yoktur. Fakat teberru ya da nafîle olarak ütün ömrün elli iki senedir. On iki yaşımı çocuklukla çıkıp kırk senelik kılınmış namazlarımı hesaplayıp bir aylık miktar ile usulüne göre devre edersiniz. Altmış fitre bir oruç kefareti, bir de kazaya kalmış oruç ve on fitrede bir yemin kefareti devirsiz vermek suretiyle veriniz. Geriye kalan parayı da hayır ve hasenata mesela fakirlere tasadduk etmek, mescid, medrese, mektep, darul aceze, darul eytam, askeri teçhizat için sarf etmesini vasiyetim olsun diyen şahsın bu vasiyetlerini icra ettiklerinde bu paralar vasiyet eden şahsın tayin ettiği yerlere sarf edilmesi gerekir.

Namaza mahsus devir olunan ıskat-ı salât akçesi hibe yoluyla devir olunduğundan bütün akçeyi devre oturan fakirlere vermeyip diğer fakirlere vasiyetin başka noksanlarına verilse sorun olmaz. İşte yapılması gereken ve doğru olan vasiyetler bunlardır. Birgivi merhumun meşhur vasiyetnamesinden onuncu bölümden nakledeceğimiz sözler bu açıklamalarımızı teyit edecek mahiyettedir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

³⁰ اعلم ان الوصية واجبة اذا كان عليه حق مستحق لله تعالى كالزكاة و الكفارات و فدية الصيام ة الصلاة التي فرط فيها...الح (ص ١٩٢) شفاء العليل

Vasiyetin üçüncü kısmı da bidattir. Bu vasiyet mesela insanın vefat ettiği günü veya gecesi yemek veya helva gibi şeylerin yapılmasını vasiyet etmesi veya üçüncü, yedinci, kırkinci günleri veya sene başında ruhu için yemek yedirmeği vasiyet etmek ve kabrin kenarında oturup parayla Kur'an okutmak ve evinde, medresede, camilerde, tekkelerde parayla Kur'an veya tesbih, tehlil, tevhid, salâvatı şerife, zikir, Fatiha ve hatim okumakla vasiyet bidattir. Fakat Efendimiz (s.a.v) komşuları için ölünün ailesine, "Cafer'in ailesi için yemek yapın çünkü onların meşguliyetleri vardır. Önce hazreti Ehli Beytine hitaben şehit olan Cenab-ı Cafer'in ailesine yemek hazırlayın, zira onların başına gelen felaket kendilerini yemek hazırlamaktan men etti."Hadis-i şerifi gereğince yemek hazırlattırmak ve onlarla beraber yemek müstehaptır. Gidecek yerleri uzak olanlardan başkasına ölünün ailesine yemek hazırlaması mekruhtur. Ve bir de kabrini alçı, kireç, taş veya kiremitle sağlamlaştırarak yapmak ve süslemekle vasiyet yoktur. Kabrinde mum, kandil yakılmasıyla vasiyet veya vasiyet etmeksizin yakmak ve ölünün öldüğü gece bazı yerlerde olduğu gibi su ısınan yerde mum veya ateş yakmak veya bahtım açılıns diye burumlu çeşmelerin suyunu akıtmak ve tekke, türbe ve çalılara hastalığının gitmesi için çaput bağlamak. Türbe zannedilen çoğunlukla dağ başında olan bazı yerlerde küçük taşlardan atarak taş yığını maksadının gerçekleşmesi için ziyaret etmek gibi avamın müptela olduğu bidat ve batıldır. Zira bunlardan parayla olanları israf olduğu gibi diğerleri de hurafelere kapılmak ve batıl bir inanca inanmaktır. Mesela; kabri yaldızlamak, mum ve kandil yakmakta ölünün herhangi bir faydası yoktur. Eğer o zatın büyük adam ise onun manevi nuru kendisini aydınlatır. O zatın dünyanın zahiriyle alakası kesildiğinden boş yere ona mum ve kandil yakmaktansa o mum ve kandili veya parasını fakirlere vermekle onların zaruri ihtiyaçlarını gidermek gerekmez mi? Fakat kabrin belli olması için taş dikildiği gibi ağaçta dikilir. İnsan nerede olacağını bilemediği için ölümünden önce kabir hazırlamak fazla şeyle meşgul olmaktır. İnsana lazım olan Hazreti Ebubekir'in dediği gibi kendini kabre hazırlamaktır. Kefen nerede olsa zaruri olduğu için hazırlanmasında bir sorun yoktur. Fıkıh kitaplarının açıklamalarına binaen ölümler yani türbeler için adak adamak sahih değildir. Buna binaen evliyanın kabirlerine mum, yağ ve adak kurbanı adamak sahih olmadığı gibi bunların adak parasını ve kurban etini yemek dahi doğru değildir.

Fakat anlatılan adak şu şekilde olmazsa: Ya Rab eğer benim hastama şifa verirsen veya evladıma kavuşursam ihtiyacımı giderirsen mesela İmam Şafi hazretlerinin türbeleri kapısında fakirlere doyurmak üzere bir kurban adağım olsun. Veya etini filan medrese veya tekke fakirlerine tasadduk etmek üzere Allah rızası için kurban keseyim, diye edilen adakları Allah haklarından hem de fakirlere fayda sağladığı için tazmin edecek kimse bulunmadığı zaman

sahih olur. Belli bir şeye bağlı yapılmayan adakta zaman, mekân, para ya da fakirlerin tayinine itibar edilmez. Mesela şaban ayında oruç tutmayı adayan biri şevval ayında tutsa ve Ravzayı Mutahharada edasını adadığı nafîle namazı ezher camisinde kılmak veya şu dirhem, şu dinar veya fakire bedel başka bir para veya diğer bir fakire vermek caizdir. Fakat bir şeye bağlanan adakta adağın bağlandığı şart gerçekleşmedikçe adak adayan kişinin edası sahih olmaz. Adak ancak taat ve ibadetle ilgili olursa ifa edilmesi gerekir. Hırsızlık, zina gibi günah yolunda adağın edası lazım gelmediği gibi hatta haramdır.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Bu bölümde vasiyetlerin suretleri açıklanacaktır. Bu vasiyetler dört kısma ayrılır.

1.Kısım: Mesela bir insan başka bir insana borcu olur veya elinde emanet bir şey kalır. Veya bir başkasının malını çalmış ya da haksız yere kırmış ya da zorla almış, rızasız malını yemiştir. Ya da zalimlere şikâyet edip zarara uğratmış ya da yalan yere şahitlikle hakkını iptal ettirmiş ya da haksız yere kavga etmiş veya hizmet ettirmiş veya hile ile aldatmış ya da alay etmiş kalbini kırmış ve sonunda Allah korkusundan pişman olan kişinin ne yapması gerekir. Kul haklarından nasıl kurtulacaktır.

Bunun yolları bu kişi eğer sağlıklı ise; bu haklardan zimmetine geçen para veya zarar verdiği hak miktarı hak sahiplerine veya varislerine para verip veya ruhlarına okuyup bunları rızalarını alıp helalleşmeli ve samimiyetle tövbe etmelidir. Eğer ölüm döşeğindeyse ayrı ayrı hatta arkadaşlarının haklarını iki şahit huzurunda yazmak veya söylemek yoluyla varislere vasiyet etmelidir. Varislerde açıklandığı gibi yerine getirmelidirler. İşte bu suretle yaparsa tövbesi tamam olup manevi mesuliyetten kurtulmuş olur.

2.Kısım: Allah Teâlâ'nın haklarıdır. Bu haklar ölüm döşeğine kadar yapılmadıysa usulüne göre bu borçlar bütün mal varlığından üçte birinin fakirlere verilmesini vasiyet etmesi gerekir.

3.Kısım: Eğer malının üçte biri bu haklara yeterli gelmezse yukarıda olduğu gibi borçların taksimi hesabıyla taksim edilip namaza isabet eden akçe ile usulüne göre devir edilir.

4.Kısım: Müstehap olan vasiyettir. Üzerinde kul ve Allah haklarından biri olmayıp müstehap olarıktan malının üçte birinden bir miktarını altına(furu), üstüne(usul), hayır ve hasenata ve bir de usulüne göre oruç kefaretinin, yemin kefaretinin verilmesine ve bir miktarda bütün ömrü hesaplanıp ihtiyaten namazı için devir yapılmasına vasiyet bu kısımdandır. İşte bu kısımdaki vasiyet üzerinde hiç kul hakkı ve Allah hakkı olmayanlar içindir. Birgivi

(rahimehullah)'nin Türkçe vasiyetnamesinde açıkladığı ve tasvir ettiği vasiyet bu müstehap vasiyet türündendir. Kendi yaşını ve ismini açıklayarak vasiyet ediyor. Bundan anlaşılıyor ki kendi ve kendisine benzeyen yani üzerinde hiç hak olamayan kişi böyle vasiyet eder demektir. Şimdi insanlar vasiyette ve imamlarda devri icrada. İmam Birgivi merhumun müstehap suretinde olan vasiyeti gibi icra ediyorlar. Nefsimizi Birgivi merhuma kıyasen bu gibi hataları yapıyoruz. İnsaf edelim. Acaba Birgivi hazretlerinin üzerinde kalmış zekât, hac, namaz, oruç fidyesi gibi haklar var mı? Bil ki senin ve benim üzerimizde nice kul hakları ve Allah hakları olduğu kesin bir şekilde belli iken böyle; “altıma(furu), üstüme(usul) şu kadar kuruş vasiyetim olsun. Veyahut üzerine farz ve vacip olanları terk ile sekizinci bölümde açıklandığı gibi şeriata uygun bir şekilde vasiyet etmedikleri için günahkâr oluyorlar. İşte bu risalede şeriata uygun ve fukahanın sözlerine uygun vasiyetler açıklandığı gibi ilahi azaptan ve manevi sorumluluktan kurtulmak isteyen kimse birinci, ikinci, üçüncü kısımlarda açıklanan vasiyetlere uygun vasiyet etmelidir. Dördüncü kısımdaki vasiyet ancak üzerinde hiç hak olmayan kimseler hakkındadır. Birgivi hazretleri Celail'i kulub adlı eserinde şöyle diyor: Namazı kazaya kalmış kimseye bunlar olmadan önce kaza etmesi borçtur. Zira bir fitre ile namazı ıskat şer'i delil ile sabit olan şeylerden değildir. Ancak Mevla'nın rahmetine hüsnü zan ile fukaha ve ulema hazretleri oruca kıyasen ıskatı salât verilmesini caiz görmüşlerdir. Ve Allah'tan affetmesini ümit ederek dediler. Fıkıh kitapları kazaya kalmış namazların kazasının şu şekilde olmasını gösteriyor: Namazı kazaya kalmış bir kişinin önce kaç sene ömrü olduğunu hesaplayıp kaç yaşında buluğa erdiğini kestiremiyorsa kız ise dokuz, erkek ise on iki yaşını bütün yaşından çıkarır. Sonra mükellef olduğu seneleri bulmalı ve bundan da her sene ne kadarsa o namazları kılıp kılamadığını düşünüp tayin etmelidir.

Mesela: Mükellef erkek olduğuna göre bu insan otuz iki yaşında iken pişman olup kalmış namazlarını kaza etmeye başlarsa bu insan namazı hiç kılmadığına göre acaba bu insanın kaç vakit namazı kazaya kalmıştır. İşte hesapla bu insanın vitir namazıyla beraber 43200 vakit namazı kazaya kalmış bunu kaza için önce kendi işitecek kadar ezan, yalnız farzları kaza olunacağından her farzın başında birer kamet getirmeli ve yatsı namazında vacip olan vitir namazına da niyet etmesi gerekir.

Bu kazalar mekruh vakitlerin dışında gündüzün namazı geceleyin, gecenin namazı gündüzde her ne şekilde olursa olsun gece gündüz bir an önce kaza edip borcundan kurtulması gerekir. Yoksa kaza etmeksizin yalnız tövbe ile kaza namazları düşmez. Açıklandığı şekilde sağlığında kaza edemeyen insan öldükten sonra böyle kazaya kalmış

namazların kefareti her bir namaza vasiyeti müsait ise birer birer fitre vermek suretiyle ifa olunur. Ve bir de bir kimsenin hiç namazı kazaya kalmayıp sonra ölüm hastalığında namaz kendinden sakıt olmayacağı derece birkaç gün hasta olup namaz kılamazsa o kimseye gereken varislerini çağırıp şöyle demesidir. “Ben bu hastalığımda aklım başımdayken kaç vakit namaz kılamazsam her namaz devirsiz bir fitre fakirlere verip sonra bütün kılınmış namazlarımda hata ve yanılma bulunabileceğinden ihtiyatla bütün ömrümü hesaplayıp devir ediniz” der. Şimdiki insanların bütün hakların kazasını ayrı ayrı sayarak malının üçte birini iki şahit huzurunda önceden yazmış olduğu deftere hâkimin hükmü geçmiş olarak vasiyet etmediği için ölüye hüznü zan edilerek bütün namazlarını tamamen kılmış ve hiç borcu yokmuş gibi bütün hesaplanıp devir yapılır.

Bu hata ve bu vebal, şeriata uygun vasiyet etmeyen kişinin olduğu gibi kısmen ölüm döşeğindeyken bu kişinin yanında bulunup da onu ziyarete gelip de münasip bir dille uyardıklarından dolayı diğerleri de mesuldür. Ölüm döşeğindeki kişiyi ziyaret etmekten maksat hal ve hatır sormak ve münasip bir dille “Allah gecinden versin ölüm bizim için değil mi” diyerek kul haklarından ve Allah haklarından ne kadar borcu olduğunu ve bu borçlara karşılık olmak üzere şer’en ayrı ayrı vasiyet etmek gerekmediğini söylemek gerekir.

ONUNCU BÖLÜM

Bu bölümde devir etmenin yolları açıklanacaktır.

Devir ancak namaz için olur ve bir vakit için bir fitre vermek suretiyle malının üçte biri yetmediği zamanda devir etmek mecburiyeti hâsıl olur. İşte bu devirde Cenab-ı Mevla'nın affını temenni ve oruca kıyasendir. Tekrar edelim kazaya kalmış namazları vefat etmeden önce hemen kaza etmek farzdır. Şayet kaza edememişse her bir namazın kefareti bir fitredir. Şu kadar var ki namaz, oruç gibi bedeni ibadetlerin fitresi olduğundan öldükten sonra verilir. Ölmeden önce verilmesi sahih değildir.

Bu bölüm anlaşıldıktan sonra, bir insan ölmeden önce namazını hesap edip her bir vakte bir fitre verilmesi için vasiyet etmek lazımdır. Fakat malının üçte biri geçmiş namazlarına yetmezse bu surette namazları devir ile vasiyet etmek gerekir.

Bu devrin ne şekilde icra olunacağını açıklayacağız. Şimdi merhumun bütün ömrünü hesap edip ve hayatını çıkardıktan sonra mesela otuz senelik namazların fitrelerini devir ile ıskat edeceğimizde önce bir aylık namaz sayılarını hesapla mesela günde beş vakit farz ve vitirle günde altı vakit namaz ve bir ay otuz gün, altıyı otuzla çarpınca yüz seksen vakit namaz

eder. Bundan sonra bir vakit namaza bir fitre verilmek suretiyle yüz seksen fitre eder. Şimdi zamanın gereklerine göre bir yani beş yüz yirmi dirhem değirmenlik buğdayı ve un veya bin kırk dirhem arpa ve diğer şeyler aynı şekildedir. Veya kaç kuruş ederse işte bu fiyat bir fitredir. Bir fitre on üç kuruş olduğuna göre yüz seksen vakit yani bir aylık namazın fitreleri iki bin üç yüz kırk kuruş eder. Bu suretle devir olunacak akça bir aylık yani iki bin üç yüz kırk kuruş olursa devir edilirken her fakire verildiğinde bir aylık namazının fitresi ödenmiş olur. Buna binaen şimdi otuz senede kaç ay var bunu hesap edip buluruz. Mesela bir sene on iki aydır. Her ayda otuz gün itibar olunur. İşte o otuz on ikiyle çarpılır ve toplamda üç yüz altmış aydır.

Devir eden kimsenin elinde buluna akçe bir aylık olduğunda otuz senelik namazın devri üç yüz atmış devir eder. Bu miktar devir fukaraya verildikçe tesbih ile sayılmalı ki devir noksan olmasın fazla olursa zarar vermez. Elde mevcut olan para fazla olursa bu üslup üzere hesap olunur şurası da unutulmamalıdır ki budur ancak nisaba malik olmayan fakirler ile icra olunur nisaba malik olanların devre oturması sahih değildir.

Bu devirde en iyisi ve en sevabı zenginlerin Salih ilim talebelerini ve fakirleri bulundurmalarıdır. Tembel kimseleri devre koymayıp imam Birgivi'nin dediği gibi "birkaç Salih kimse bir تنها yere çekilip bu devri icra ederler."

Devrin Sureti: Birkaç kişi bir araya gelip cenazenin velisi veya vasisi yahut bunların vekili yani devri icra edecek zat cenazenin mükellef olduğu seneyi ve bir de zamanın gereklerine göre her fitrenin kaç kuruş ettiğini bu bölümde açıklandığı gibi hesap eder hesaptan sonra ona göre bir veya yarım veya iki aylık bir miktar tedarik ederek usulüne göre devri yapmaya başlar.

Veli veya vasi devri bizzat yapamıyorsa vekiline " filan oğlu filanın devrini icraya vekilim ol" der ve o zatta vekâletle devri icra eder. Devirden sonra vasiye devir edilen miktar geri verilir. O da devirde hazır bulunanlara hakkınızı helal edin diye birkaç kuruş verir. Ve helal ettirir. Geriye kalan parayı ölünün diğer işlerine harcamak ta caizdir. Şunu da söylemek gerekir ki bir ölünün bir miktar namazı kazaya kalmış ve o şahısta ölüm hastalığında bu namazları hesaplayıp vasiyet etmiş ise ve vasiyet akçesi kazaya kalan namazlara yetmiyorsa önce vasiyet gereğince kazaya kalan namazları devir edilir. Sonra bütün kalmış olduğu namazları tekrar devir etmek müstehaptır.

Devir konusunda dikkat edilmesi gereken hususlar

Devre oturacağımız esnada öncelikle devir edeceğimiz fakirlerlere tenbih ederiz. “Allah rızası için merhuma yardım ve şefaath maksadıyla bu devri icra ettim. İşte bu miktarı veyahut şu yüz dirhemi sana vereceğim malın olur. Tekrar bu akçeyi hibe eyle yine sana vereyim ta ki namazlar tükeninceye dek devir edelim” der.

Devre oturanlara böyle gerekli uyarılar yapılması gerekir. Bu devri ölenin, varisin yahut vasi veya bunların vekillerinin etmesi gerekir. Bu devri icra edecek kimse fakirlere akçeyi verirken mesela “ Ali Efendi merhum Seyyid Efendinin bir aylık namaz fitresi veyahut ıskat-ı salâtı için bu miktar parayı sana verdim” der. Fakir de kabul ettim ve sana hibe ettim diyerek kazaya kalmış namazların sayısı tükenip bitinceye kadar bu üslup üzere devir edilir.

Bu devrin sonunda birkaç devir de diğer haklar yani oruç kefareti, kalmış kurban, yemin kefareti, kalmış zekât, tilavet secdesi, adaklar, ana baba, komşu, kul hakları ve diğer haklar ihtiyaten yapılır. Sonra devir akçesi elinde kalan fakirlerin rızasıyla varislere veya vekiline hibe etmelidir. O da kabul ettim demelidir. Hibe yoluyla olduğu cihetle bu paradan devre oturan fakirlere ve ölünün diğer haklarına harcamak caizdir.

Devrin diğer şekli: Ölünün malı ve vasiyeti olmayıp ölünün velisi merhuma yardım etmek maksadıyla karz olarak bir aylık veya yarım aylık bir miktar bularak açıklanan şekilde devredip veya ettirip sonra bu parayı sahibine vermek suretiyle bir yardımda bulunursa bu da ölünün kusurunun affı için lutfu ilahiden bir ricadır denildi.

Onuncu bölümle alakalı olduğu için ve maksadımızı daha iyi açıklamak için İmam Birgivi'nin Türkçe vasiyetnamesinden şu bölümleri aynen yazmayı uygun gördüm.

1-Iskat-ı Salât

Velim helal kazançlı bir kimseden üç yüz akçe borç almışsa ve yanımda da bu kadar akçe bulunmuyorsa iki fakir Salih kimse bulup bunları تنها bir yere götürsün ve bu üçünden başka kimse bulunmasın. O üç yüz akçeyi hesap edip kaç vakit namaza denk geliyorsa Muhammed bin Pir Ali'nin o kadar namazının ıskatı salâtı için şunun sana verdim diyip o da eline alıp kabul ettim deyip akçeyi kabul edip kendisinin mülkü olduğunu söylesinler.

2-Kabrin Kazılması

Sonra kabir kazıcı iki kişi bulalar. Kabir kazıcı olalar Müslümanların bulunduğu kabristanda Salih bir kimsenin kabri yanında³¹ Kazmak için yirmişer akçe vereler, akçeyi asıl malından vereler. Kefeni de asıl malından edeler. Veli akrabam lutfedip geriye kalan akçelerle yıkayana, su koyana yirmişer akçe verilir. Bu fakiri mezarın içine koyarak “bismillahi ve bilahi ve ala milleti rasulullah”diyeler. Ve diyeler ki “Allah’ım cenazeyi şeytanın şerrinden ve kabir azabından koru”.

3-Kabre Kur’an Okunması Bütün bu işleri bitirdikten sonra oturalar³² Kur’an-ı azim okuyalar. Kur’an ve dua tamam olduktan sonra veli akrabam lutfedip geriye kalan yüz atmış akçenin atmış akçesini fakire vereler, bu fakirin oruç kefareti niyet edeler.³³Yüzünü dahi yüz fakire vereler yeminime niyet edeler.

4-Telkin³⁴

Definden sonra mezarımdan dağılalar, hemen bir âlim, Salih kimse ihvandandan mezarım yanında kala yüzüm mukabelesine geçe ayak üzere durarak diye ki “Ey Meryem oğlu Muhammed” üç defa böyle söyleye ondan sonra şunları hatırlatmalıdır. “ شهادة ان لا اله الا الله و ان محمدا رسول الله و ان الجنة حق و ان النار حق و ان البعث حق و ان الساعة آتية لا ريب فيها و ان الله يبعث من في القبور.” “Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed (s.a.v) onun kulu ve elçisidir. Cennet, cehennem, öldükten sonra dirilme, geleceğinde şüphe olmayan kıyamet hakır.”

" و انك رضيت بالله ربا و بالإسلام دينا و بمحمد عليه السلاة و السلام نبيا و بالقرآن اماما و بالكعبة قبلة المؤمنين اخوانا " و "يا محمد قل لا اله الا الله" ve üç kere "يا محمد قل لا اله الا الله" ve üç kere de "يا محمد قل ربي الله و ديني الإسلام و نبي محمد عليه السلام" der.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Bu Bölüm Risalede Anlatılan Meselelerle Amel Edenlerin Ne Suretle Allah’ın Affına Mazhar Olacaklarını Anlatır.

³¹ Hadis-i şerifte ölümlerinizi salihlerin kabirleri ortasında defn ediniz, zira ölü yaramaz komşu ile eziyet çeker sağ kişinin yaramaz komşudan eziyet çektiği gibi.

³² Günümüzde defnederken Kur’an okurlarve dinlemezler, okuyan günahkâr olur. Çok dikkatli olunması gerekir. Kadı Zade.

³³ Fakat günümüzde bu kadar akçe yeterli gelmez. Yarım sağ buğday kaç akçe ederse öyle hesap edeler. Kadı Zade.

³⁴ Selef-i Salihin kabir üzeinde telkin vermeyi müstehap görmüşlerdir.

İnsanların huylarının değişmesiyle bir halden başka bir hale dönmeye yapılarının müsait olduğu malumdur. Mesela kötü bir ortamda bulunmakla veya kötü arkadaşlarla arkadaşlık etmenin sonucunda güzel bir halden kötü bir hale dönebildiği gibi, kötü ve fasık olan kimselerden de birçoklarının tövbe ederek iyi hale döndüğü görölmüştür. İşte şeriate uygun tövbekâr olup bu risalede açıklanan haklar, kazalar, vasiyetleri açıklandığı gibi yaparsa tövbesi tamam olup Allah'ın Kur'an-ı Kerimde buyurduğu gibi ilahi affa mazhar olur. Yoksa bir kimse üzerinde açıklan haklar bulunduğu halde yalnız tövbe istiğfar edip bu kitapta açıklandığı gibi hakları bil fiil eda veya kaza veya vasiyet etmeyip dünya ve dünyalık şeyleri terk edip diğer ibadet ve Salih amellerle meşgul olsa bile yine bu yüzden ahrette sorumlu olup ilahi azaptan kurtulamaz. Ancak ilahi azaptan kurtulmanın yolu açıklanan tertibe riayet etmek ve hak sahiplerinin rızalarını almakla olur.

Eğer hak sahipleri bulunmazsa varislerine, onlarda yoksa bizzat ya da vasıtayla bulmaya da gücü yetmezse hak sahiplerinin bağışlaması için Kur'an okuyup ettiği gibi onların ruhları için almış olduğu malların aynını ya da kıymetimi tasadduk eder. Ve Cenab-ı Haktan dua niyaz eder ki "Ya Rab vermiş olduğum şu sadakanın sevabı ilahi hazinende korunmuş olarak kalsın ve ahret gününde hak sahiplerinin rızası için onlara ihsan et" der. Eğer hak sahipleri Müslüman olursa meselenin çözümü bu şekildedir. Meşhur fıkıh kitaplarından Dürrü Muhtarın " çünkü zimmînin ve dabbenin düşmanlığı müslümanın düşmanlığından şiddetlidir." Sözüünü İbn Abidin'in Haşiyeye'de dediği gibi " Eğer hak sahibi zimmî olursa bunlara borçlu olanlar ancak bu hakka mukabil azab olunurlar. Zimmîden af ümit olunmadığı gibi sevabı da sevaba ehil olmayan kâfire verilmez. Ve kâfirin vebalini de bir Müslümanın üzerine yükletmekte bir mana bir mana yoktur, onun için husumet baki olur." Ayrıca hayvan haklarının insan haklarından daha şiddetli olduğu zikriyle ahret gününe inanan bir müslümanın bu gibi haklardan ne derece korunmak gerektiğini anlatmak istiyor.

Bu suretle hak sahiplerinin haklarını vermekle beraber şeriate muhalif hareket ettiği için mollasına karşı da etmiş olduğu günahdan af ve mafiret olunması için Cenab-ı Hakka karşı dua ve niyazda bulunur. Duanın kabul olunması için de birtakım şartlara riayet etmek gerekir.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölüm duanın kabul şartları hakkındadır.

1-Bütün günah ve isyandan pişmanlıkla beraber tövbe ve istiğfar etmek. Ve vefatına dek bir daha asla işlemeyeceğine kesin karar vermek.

- 2-Dua etmeden önce sadaka vermek ya da güzel bir amel işlemek.
- 3-Duanın kabul olmasını güçlü bir inançla beklemek.
- 4-Kendi kusur ve noksanlarını görmeyip ancak Allah'ın rahmetinin büyüklüğünü düşünmek
- 5-Abdestli olarak kibleye karşı diz çöküp huzurlu bir kalple dua etmek.
- 6-Duanın öncesinde Cenab-ı hakka hamd ve sena edip peygamber Efendimiz(s.a.s)'e de salat ve selam getirdikten sonra duasını âmin diyerek bitirmek.
- 7-Duam kabul edilmedi diye ümidini kesmeyip maksadına nail oluncaya kadar dua etmek.
- 8-Dua ettiği vakit sukunet, huşu ve huzur-u kalb ile olmalıdır.
- 9-Ağzını misvak ile temizlediği gibi haram ve mekruh lokma yememek, dilini fahiş ve boş şeylerden, yalandan, gıybetten korumalıdır.
- 10-Okunacak dualar peygamber Efendimiz(s.a.s)'den ve selef-i salihinden nakledilmiş olması gerektiği gibi özellikle de manasını bildiği lafızlarla dua etmek.
- 11-Dua ederken ellerini yukarıya kaldırmak, sonunda da ellerini yüzüne sürmek, salâvat-ı şerife ve Fatiha suresini okumak.

İşte açıklanan şartlara riayetle dua etmeli ve bir de dualar "خير الكلام ما قل و دل" kelamından anlaşıldığı üzere kısa ve anlamlı olmalıdır. Mesela bir insanın hak Teâlâ hazretlerinden bir hayırlı muradı olup gerçekleşmesini arzu edip iki rekât namaz kılıp tövbe ve istiğfar şartlarına riayet ederek ihtiyacını isterse Allah'ın izniyle duası kabul olunur.

Bu küçük eserimde bulunan eksikleri ve hataları ihtisas sahiplerinin düzeltmelerini temenni edip, Müslümanların maddi ve manevi saadet ve selameti adına bu gibi naçiz eseri gölgede bırakacak yüksek eserler yazmak lütfunda bulunmalarını tavsiye ile sözümü burada bitiriyorum.(Hidayete tabi olanlara selam olsun)

11 Temmuz 1340 Yozgat Din dersleri öğretmeni Mehmet Nuri

SONUÇ

Sonuç olarak; bu risalenin hacmi küçük olduğu halde içeriğinin gayet kapsamlı olduğu görölmüştür. Bu risalede ölü hakları kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu konular çok önemli konular olup bütün herkesi yakından alakadar ettiği için insanlara faydası olur ümidiyle bu risaleyi günümüz Türkçe'sine çevirip sadeleştirdik. Gayret bizden Tefvik Allah'tandır.

BİBLİYOGRAFYA

<http://www.turktores.com/viewtopic.php?f=58&t=927&sid=aa258d56c6598504bfa555a303a06ca3&start=10>